Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

คุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานที่จบอาชีวศึกษา

Work Life Quality of Workers Graduating from Vocational Education

ธิติมา พลับพลึง[1*]

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยในการตัดสินใจเรียน การดำเนินชีวิตระหว่างเรียน และคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานที่จบอาชีวศึกษา โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นแรงงานที่จบอาชีวศึกษา จำนวน 11 คน โดยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) และใช้การวิเคราะห์แบบเนื้อหา (content analysis) พบว่า ก่อนตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษาขึ้นอยู่กับ 3 แรง คือ แรงบันดาลใจตนเอง แรงสนับสนุนจากพ่อแม่ และแรงชักจูงจากเพื่อน ชีวิตระหว่างเรียนมีความสุข มีรายได้จากการทำงานระหว่างเรียน และหลังจากเรียนจบมีงานทำทันที มีรายได้ สามารถเรียนจนจบปริญญาตรีได้เช่นกัน ทำให้มีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดีและพึงพอใจในงานที่ตนเองทำ ดังนั้น สถาบันอาชีวศึกษาควรใช้ความพึงพอใจหรือความสุขในการทำงานของศิษย์เก่าในช่วงระยะเวลาหนึ่งหลังสำเร็จการศึกษาเป็นดัชนีประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันด้วย

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตการทำงาน อาชีวศึกษา แรงงาน

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

E-mail: thitima.plu@rmutr.ac.th

*Corresponding author, E-mail: thitima.plu@rmutr.ac.th

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

Abstract

This study was a qualitative research to study the factors for decision to study, life during the study, and work life quality of workers graduating from vocational education by using in- depth interviews. The correspondents were 11 workers who graduated from vocational education. The information was analyzed by using triangulation and content analysis. It was found that there were 3 forces before making the decision to study in vocational education, which were self- inspiration, support from parents, and persuasion from friends. Life during their study was happy with income from the job during the study, immediate job after graduation with income, and the ability to study until completing a bachelor's degree that can lead to good work life quality and job satisfaction. Therefore, vocational institutions should use satisfaction or happiness in work of the alumni for a period after they graduate as a quality assurance index for the education of an institution.

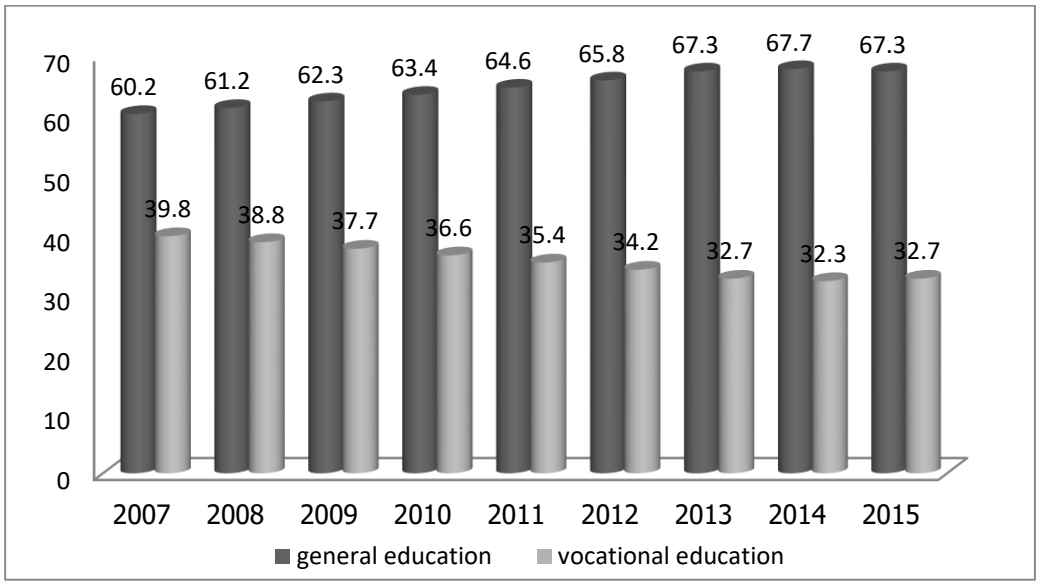
Keywords: Work Life Quality , Vocational Education, worker

บทนำ

อาชีวศึกษาเป็นทางเลือกการศึกษาที่สนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนด้วยการก้าวผ่านกับดักรายได้ปานกลางและมีขีดความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศ จึงจำเป็นต้องสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าและบริการให้มากขึ้นด้วยการวิจัยและพัฒนาการออกแบบนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งต้องใช้เทคโนโลยีร่วมกับการมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งการจะทำเช่นนี้ได้ประเทศไทยจะต้องลดการใช้แรงงานระดับล่าง (ผู้ที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ) และเพิ่มแรงงานระดับกลาง (ผู้ที่สำเร็จการศึกษา ม.ปลาย โดยเฉพาะ ปวช.) ให้มากขึ้น เนื่องจากแรงงานระดับนี้ฝึกอบรมเพิ่มทักษะง่ายและปรับตัวในกระบวนการผลิตได้ดีกว่า (ยงยุทธ แจล้มวงษ์, 2557) ขณะที่พบปัญหาความขาดแคลนแรงงานสายอาชีพ เนื่องจากอุปสงค์แรงงานไม่สอดคล้องกับอุปทานแรงงาน กล่าวคือ สัดส่วนคนจบปริญญาตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานร้อยละ 61 แต่มีสัดส่วนการจ้างงานร้อยละ 30.6 ขณะที่ ปวช.-ปวส. มีสัดส่วนเข้าสู่ตลาดแรงงานร้อยละ 23 แต่มีสัดส่วนการจ้างงานร้อยละ 15 ซึ่งเท่าที่ผ่านมาผู้ประกอบการต้องการแรงงานสายอาชีพมากขึ้นโดยเฉพาะระดับ ปวช. และระดับปริญญาตรีในสายวิทยาศาสตร์มากกว่าสายสังคมศาสตร์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) อีกทั้งเพื่อให้

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

สอดคล้องตามแผนการปฏิรูปการศึกษารอบสอง (พ.ศ. 2552-2561) จึงได้กำหนดเป้าหมายสัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษาต่อสามัญศึกษาในปี 2559 เป็น 51 : 49 ซึ่งเป็นแผนการปรับสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันกับประเทศไต้หวัน จีน สิงคโปร์ และกลุ่มประเทศสหภาพในการตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาคุณภาพอาชีวศึกษาสู่ระดับสากล แต่ในความเป็นจริงสัดส่วนผู้เรียนสายสามัญมีสัดส่วนมากกว่าสายอาชีวศึกษาเกือบสองเท่า (ปีการศึกษา 2558 มีสัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษาต่อสามัญศึกษาประมาณ 32.7: 67.3) หรือเมื่อพิจารณาแนวโน้มสัดส่วนเฉพาะผู้เรียนที่ตัดสินใจศึกษาต่อมัธยมศึกษาตอนปลายระหว่างสายสามัญ (ม.4) กับสายอาชีวศึกษา (ปวช.1) เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในวัยเรียนทั้งหมดของประเทศกับพบว่าผู้เรียนสายอาชีพมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง (ภาพประกอบ 1) ซึ่งไม่สอดคล้องตามนโยบายรัฐบาลและนโยบายการปฏิรูปการศึกษาแต่อย่างใด



ภาพที่ 1 สัดส่วนนักเรียนสายสามัญ : สายอาชีวศึกษา ปีการศึกษา 2550-2558
ที่มา : สถิติการศึกษาของประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการ

ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองต้องการให้บุตรศึกษาต่อสายสามัญมากกว่าสายอาชีพเพราะค่านิยมต้องการให้บุตรหลานเรียนระดับปริญญาตรี และเหตุผลที่ไม่เลือกเรียนสายอาชีพเพราะมองว่าอนาคตไม่ก้าวหน้า มีปัญหาความรุนแรง และสังคมไม่ยอมรับ (สมชาย จันทร์ชาวนาและคณะ, 2555) การจะปรับทัศนคติให้ผู้ปกครองและ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

นักเรียนเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นในอนาคตไม่ใช่เรื่องที่จะแก้ไขได้ง่ายจากภาพด้านลบที่สะท้อนสู่สังคม แม้เป็นเพียงส่วนน้อยแต่เป็นส่วนที่สังคมให้การจดจำและกล่าวถึงตลอดเวลา โดยเฉพาะสื่อมวลชนควรเพิ่มการนำเสนอเจาะลึกมุมมองด้านบวกของผู้เรียนอาชีวศึกษาอย่างต่อเนื่องถึงเหตุผลในการตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษา ความสุขขณะเรียน โอกาสในการมีงานทำ และการมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีซึ่งไม่ได้แตกต่างจากการจบมหาวิทยาลัย อีกทั้งมีโอกาสประสบความสำเร็จและมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีได้เช่นกัน ทั้งนี้ข้อมูลเชิงลึกจะเป็นแรงจูงใจหนึ่งในการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีต่อการเรียนอาชีวศึกษาของนักเรียนและผู้ปกครองและเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจลงทุนการศึกษาแก่ครัวเรือนและเพิ่มสัดส่วนผู้เรียนอาชีวศึกษาตามนโยบาลรัฐบาล

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษามิติเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยในการตัดสินใจเรียน การดำเนินชีวิตระหว่างเรียน และคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานที่จบอาชีวศึกษา

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้จบอาชีวศึกษาในความนี้ใช้กรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตโดยพิจารณาชีวิตก่อนเรียน ขณะเรียน ซึ่งเกี่ยวกับการตัดสินใจเรียน ความคาดหวังในการมีงานทำหรืออาชีพ และหลังเรียนสายอาชีวศึกษา ซึ่งเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และคุณธรรมที่จำเป็นในการทำงาน ตลอดจนการมีคุณภาพชีวิตการทำงานในองค์กรหรือสถานประกอบการต่าง ๆ ที่พอใจและคาดว่าจะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตในระยะยาวได้ โดยวัดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงานตามแนวคิด Walton (1975อ้างใน ผจญ เฉลิมสาร, 2552) กล่าวคือ 1) ได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเพียงพอตามมาตรฐานที่สังคมกำหนด 2) สถานที่ทำงานปลอดภัยและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ 3) บุคคลมีโอกาสพัฒนาความสามารถของตนอย่างเต็มที่ ได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนตลอดจนทักษะใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อองค์กร 4) มีความก้าวหน้าและมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง และมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน 5) ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ากับองค์กรหรือสังคม 6) มีข้อบังคับกฎระเบียบการปฏิบัติงาน เคารพต่อปัจเจกบุคคล และให้รางวัลอย่างยุติธรรม 7) มีความสมดุลในการใช้ชีวิตการทำงานและชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น ครอบครัว ตนเอง และสังคม และ 8) กิจกรรมของหน่วยงานมีความสำคัญต่อการรับผิดชอบต่อสังคม

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

การทบทวนวรรณกรรมการศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของคนไทยแตกต่างกันตามหน่วยงานทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐและเอกชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก เพื่อประเมินสภาพการทำงาน ความพอใจและความไม่พอใจในการทำงานของบุคลากรทุกระดับในองค์กร เพื่อนำเสนอนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตหรือการทำงาน และความมั่นคงขององค์กรและสังคม โดยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตการทำงานในหลากหลายมิติ แต่โดยภาพรวมเมื่อคนทำงานมีความสุขและมีความพึงพอใจในงานที่ตนเองทำก็จะนำมาซึ่งประสิทธิภาพการทำงาน ดังนั้นจึงให้ความสนใจให้บุคคลมีความสุขในการทำงานเป็นสำคัญ ยกตัวอย่างผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของแต่ละหน่วยงาน โดยเฉพาะสำนักงาน ก.พ. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์และคณะ (2540) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงานข้าราชการพลเรือนสังกัดราชการส่วนกลาง จำนวน 6,487 คน โดยประเมินใน 4 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านลักษณะงาน 2) ด้านความเกี่ยวข้องผูกพันกับงาน 3) ด้านความพึงพอใจในงาน และ 4) ด้านความก้าวหน้าและผลการปฏิบัติงานในรอบปีที่ผ่านมา ผลการศึกษา พบว่า ด้านความเกี่ยวข้องผูกพันกับงานอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่าข้าราชการที่มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี ได้แก่ ข้าราชการกระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และหน่วยงานอิสระ และพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำนายคุณภาพชีวิตการทำงานโดยรวม ได้แก่ ระดับตำแหน่ง อายุ ความพึงพอใจของรายได้ในครอบครัว จำนวนบุตร การอุปการะผู้อื่น ระยะทางเดินทางไปกลับ และรายได้พิเศษเฉลี่ยต่อเดือน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตข้าราชการพลเรือนโดยรวมจาก 5 ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงาน โดยได้คะแนนสูงสุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ ความก้าวหน้า ค่าตอบแทน การพัฒนาข้าราชการ สวัสดิการและผู้บังคับบัญชา โดยไม่คำนึงถึงระดับตำแหน่งที่แตกต่างกัน

สำหรับการศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ (ชื่นฤทัย กาญจนะจิตราและคณะ, 2551) โดยกำหนด 6 องค์ประกอบในการประเมิน คือ 1) ครอบครัว 2) สภาพแวดล้อมและการพักอาศัย 3) คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม 4) สังคม 5) ชีวิตการ-ทำงาน และ 6) สุขภาพ โดยนำเสนอเฉพาะองค์ประกอบชีวิตการทำงาน พบว่า มีความแตกต่างของปริมาณงานระหว่างคนทำงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยคนทำงานในภาคอุตสาหกรรมมีการทำงานล่วงเวลาร้อยละ 80 ขณะที่ในภาคบริการมีการทำงานล่วงเวลาร้อยละ 50 ทั้งนี้ปัจจัยด้านสวัสดิการเป็นตัวชี้วัดสำคัญต่อคุณภาพชีวิตการทำงาน ซึ่งคนทำงานส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 80 มีความพึงพอใจต่อสวัสดิการที่ได้รับจากสถานประกอบการ เมื่อพิจารณาปัญหา

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

สภาพแวดล้อมบริเวณที่ทำงาน พบว่า คนทำงานเกือบครึ่งหนึ่งต้องเผชิญกับปัญหาความร้อน นอกจากนี้ 1 ใน 3 ของคนทำงานยังต้องพบจำนวนปัญหาในสถานประกอบการที่ตนเองทำงานมากกว่า 5 อย่างขึ้นไป

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้เรียนสายอาชีวศึกษาโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้เรียนอาชีวศึกษาที่สำเร็จการศึกษาและทำงานมีประสบการณ์ทำงานอย่างน้อย 2 ปี โดยมีอายุระหว่าง 20-45 ปี จำนวน 11 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ต้องเป็นศิษย์เก่าของสถาบันอาชีวศึกษาของรัฐ ซึ่งบางส่วนอาจจะสำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่ผู้วิจัยสุ่มใน 4 จังหวัด และอีกบางส่วนทำงานในพื้นที่ของ 4 จังหวัด ซึ่งมีประเภทงานหรืออาชีพและหน่วยงานที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งการคัดเลือกหลายวิธี ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เจาะจงเลือกศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จโดยการเสนอชื่อจากสถาบันการศึกษาให้สัมภาษณ์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 2 สุ่มรายชื่อศิษย์เก่าของสถาบันการศึกษา จำนวน 6 คน และกลุ่มที่ 3 เลือกบุคคลที่ทำงานสถานประกอบการในจังหวัดนั้น ซึ่งอาจจะจบอาชีวศึกษาจากจังหวัดใดก็ได้ จำนวน 2 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นคำถามเรียงลำดับตาม 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเวลาก่อนตัดสินใจเรียน ขณะเรียน และหลังสำเร็จการศึกษาด้วยคำถามปลายเปิด อีกทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้เรียนอาชีวศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การติดต่อขอที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์ของศิษย์เก่าจากสถาบันอาชีวศึกษา และสถานประกอบการเพื่อนัดแนะวัน เวลาในการสัมภาษณ์โดยตรงในพื้นที่ 4 จังหวัดได้ แก่ จังหวัดนครปฐม นครนายก สุพรรณบุรี และพิษณุโลก ซึ่งใช้เวลาในการเดินทางสัมภาษณ์ นัดหมายและรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จเพื่อมาถอดเทปสัมภาษณ์เป็นระยะเวลารวมทั้งสิ้น 2 เดือน ตั้งแต่ 15 ธ.ค. 2559 – 16 ก.พ. 2560 โดยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากการสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตของ Walton (1975 อ้างใน ผจญ เฉลิมสาร, 2552) โดยนำเสนอข้อมูลสรุปตามประเด็นในการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในภาพรวม จากข้อมูลคำสนทนาหรือคำสัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์มารวบรวมตามประเด็นที่กำหนดไว้ล่วงหน้าตามช่วงเวลา ซึ่งแบ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษา เหตุการณ์กำลัง

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

เรียน และหลังสำเร็จการศึกษา เพื่อสรุปหาปัจจัยในการตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษา เหตุการณ์ที่ประทับใจหรือสิ่งที่ได้จากการเรียนอาชีวศึกษา และชีวิตทำงานหลังสำเร็จการศึกษา โดยประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานผู้เรียนสายอาชีวศึกษาแบบอัตตาหรือความพึงพอใจในงานที่ตนเองทำจำแนกตามประเภทอาชีพ

ผลการวิจัย

การศึกษาส่วนนี้เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายจากการแยกองค์ประกอบแต่ละประเด็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป (ภูมิหลัง)

ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน มีอายุตั้งแต่ 21-45 ปี ประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน ได้แก่ 1) อาชีพรับราชการ (พนักงานราชการ) ทำงานในหน่วยงานรัฐ จำนวน 5 คน ได้แก่ อาจารย์ในสถาบันอาชีวศึกษา เจ้าหน้าที่ศาลาว่าการกรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่ห้องทดลองของสถาบันอาชีวศึกษา นักวิชาการสหกรณ์ และพนักงานธุรการ 2) อาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 4 คน ได้แก่ ร้านถ่ายเอกสาร ร้านขายโทรศัพท์มือถือ เจ้าของฟาร์มสุกร และเจ้าของบริษัทเครื่องเสียง และ 3) อาชีพพนักงานบริษัท (โรงงาน) จำนวน 2 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิศวกรรม และพนักงานงานธุรการ

2. การตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ช่วงเรียน ม.3 มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีได้เกรดเฉลี่ยสามกว่าขึ้นไปเคยมีความใฝ่ฝันอยากเป็นครู ทนาย แต่สุดท้ายก็ไม่ได้เดินตามฝัน ขณะที่บางคนอาจจะเกรดไม่ดีหรือพอใช้ แต่มีความตั้งใจชอบ หรือมีความถนัดในสาขาที่จะเรียน ปวช. เช่น บางคนชอบซ่อมคอมพิวเตอร์จึงอยากเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ บางคนรู้ตนเองก่อนเรียนว่าตัวเองอยากเรียนช่างยนต์ ซึ่งมีเพียงหนึ่งถึงสองคนเท่านั้นที่ตอนเรียนอยู่ ม.3 ยังไม่ทราบว่าจะเรียนสาขาใดก่อน จึงกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลเกือบครึ่งรู้ว่าตนอยากเรียนอาชีวศึกษาสาขาใดก่อนที่จะเรียน แต่ที่เหลือก็ยังไม่ได้วางแผนมาก่อน

ถ้าถามว่าใครเป็นแรงบันดาลใจในการตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษาที่สำคัญที่สุดหลายคนตอบว่า***ตนเอง*** มาจากความตั้งใจของตนเองในการตัดสินใจก่อนแล้วจึงได้รับการสนับสนุนจาก***พ่อแม่*** ขณะที่บางคนพ่อแม่ไม่ได้มีบทบาทในการตัดสินใจเรียนครั้งนี้แต่เป็นเพราะตนเองต้องการเรียนเพียงผู้เดียว ซึ่งอาจจะแตกต่างกับคนส่วนใหญ่ที่พ่อแม่มีบทบาทสำคัญยิ่ง กล่าวคือ พ่อแม่จะตามใจและเห็นควรเมื่อลูกชอบและอยากเรียน

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

อาชีวศึกษาจะสาขาใดก็ตาม มีเพียงบางท่านเท่านั้นที่พ่อหรือแม่จบอาชีวศึกษาหรือมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนอาชีวศึกษาและแนะนำสาขาวิชาให้บุตรเรียน กล่าวคือ พ่อมีอาชีพช่างปูนทำงานต่างประเทศแต่รายได้น้อยกว่าช่างเชื่อมแถมทำงานหนักกว่าอีกจึงแนะนำให้ลูกชายเลือกช่างเชื่อมเพราะคาดว่าจบแล้วจะได้พาไปทำงานด้วย แต่เนื่องด้วยลูกชายเรียนเก่งจึงได้ทุนเรียนต่อเป็นอาจารย์ในสถาบันนั้น ส่วนบางคนกล่าวว่าแม่มีบทบาทสำคัญในการเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาและเจาะจงให้เลือกเรียนสาขาบัญชี และอีกแรงเสริมที่สำคัญคือ ***เพื่อน***..เพื่อนชวน ซึ่งบางคนกล่าวว่าเพื่อนนั้นมีบทบาทอย่างมากทำให้ตนเลือกเรียนอาชีวศึกษาทั้งที่ยังไม่ทราบว่าจะเรียนสาขาอะไร แต่เพื่อนเกินครึ่งห้องตัดสินใจไปเรียนต่อ ปวช. มากกว่า ม.4 ตนรู้สึกลังเลแต่สุดท้ายก็ตัดสินใจตามเพื่อนเพราะอยากอยู่กับเพื่อน จากการวิเคราะห์ในบทบาทบุคคลหรือแรงบันดาลใจในการเรียนสายอาชีวศึกษาต้องมาจากตนเองเป็นสำคัญ เพราะจากบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ จำนวน 3 ท่าน มีความต้องการที่จะเรียน ปวช. ในสาขาที่ตนชอบถึงแม้จะมีเหตุผลแตกต่างกันก็ตาม เช่น บางคนเลือกเรียนพ่ออยากให้กลับมาดูแลฟาร์มสุกรซึ่งเป็นธุรกิจของที่บ้าน บางคนเลือกเรียนเพราะพ่อแนะนำสาขานั้น และบางคนเลือกเรียนเพราะตนเองต้องการหลุดพ้นความลำบากยากจนที่ตนและครอบครัวเผชิญอยู่ด้วยการมีอาชีพและทำงานหารายได้ระหว่างเรียน ซึ่งทั้งสามคนจึงสามารถเดินต่อได้จนประสบความสำเร็จ

ส่วนเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษานอกจากจะมีบทบาทของพ่อแม่และเพื่อนแล้ว ผู้ให้ข้อมูลก็ตอบคล้ายกันว่าตนเลือกเรียนอาชีวศึกษา เพราะ” *ต้องการมีงานทำที่แน่นอน หางานง่าย มีอาชีพติดตัว มีช่องทางในการทำงานหลากหลาย*” *“ถ้าเลือกเรียนสายสามัญต้องสอบแข่งขันสูง ไม่ทราบว่าจะได้เรียนตามความตั้งใจหรือไม่”* แต่ก็มีบางคนตอบตามตรงว่า “เลือกเรียนอาชีวศึกษาเพราะเกรดไม่ค่อยดีไม่สามารถหรือกลัวว่าจะเรียนสายสามัญไม่จบหรือไม่ก็สอบเรียนต่อมหาวิทยาลัยไม่ได้ อีกทั้งใช้เงินในการเรียนมหาวิทยาลัยจำนวนมาก จึงเลือกที่จะเรียน ปวช. เพื่อจะใช้เวลาที่มีทำงานหารายได้ช่วยทางบ้านด้วย

3. ชีวิตระหว่างเรียนอาชีวศึกษา

ความประทับใจระหว่างเรียน : เมื่อย้อนไปในวัยที่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนอยู่ในช่วงเรียน ปวช.- ปวส. ส่วนใหญ่ก็จะผ่านชีวิตวัยรุ่นในฐานะเด็กเทคนิค อาชีวะ มีการโดดเรียน เกเร ทะเลาะกันตามประสาวัยรุ่นบ้าง บางคนอาจเคยยกพวกตีกับสถาบันอื่นมาแล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็ใช้ชีวิตนักเรียนตามปกติ แต่ทุกคนล้วนแล้วแต่มีความทรงจำและความประทับใจเกี่ยวกับเพื่อนและครูที่สอนมาสามารถจำชื่อครูและเหตุการณ์ความประทับใจต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และยังติดต่อพูดคุยกับเพื่อนและครูในสมัยเรียนเสมอมา ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “มีความ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

ประทับใจในอาจารย์ท่านหนึ่งเปรียบเสมือนแม่ สอนวงจรไฟฟ้า มีวันนี้ได้เพราะอาจารย์ตักเตือนและสั่งสอนเวลาโดดเรียนหรือทำผิดเสมอ และความสำเร็จในอาชีพเกือบครึ่งหนึ่งนั้นมาจากวิทยาลัยการอาชีพแห่งนี้” และผู้ให้ข้อมูลหลายท่านก็บอกคล้ายกันว่าอาจารย์ในสถาบันเป็นผู้แนะนำงานให้ทำหลังเรียนจบ นอกจากนี้ยังได้นำความรู้ที่ได้เรียนไปใช้ในการทำงาน ทำธุรกิจหรือประกอบอาชีพ และปัจจุบันก็ยังอาศัยความรู้แลกเปลี่ยนและติดต่อกับอาจารย์ในสถาบันให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอมา สำหรับเพื่อนที่ร่วมเรียนกันมาสมัย ปวช.-ปวส. ก็มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่น ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านกล่าวเช่นกันว่า “พวกเราสนุกมาก มีความสนิทสนมกันมาก ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความทรงจำที่ดี ๆ ร่วมกัน ยังจำได้เกือบทุกเหตุการณ์ ตอนนี้พวกเรายังกลับไปช่วยสถาบันการศึกษาที่เรียนมาอยู่”

การฝึกงานและทักษะ : เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่ทำให้เราได้เข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนว่าจะสามารถเอาไปใช้ปฏิบัติได้อย่างไร ทำให้มองลู่ทางในการทำงานในอนาคตได้ชัดเจนขึ้น เช่น พวกเรียนบัญชีก็ได้ลองทำบัญชีจริงในบริษัทจริง ทำให้เข้าใจว่าต้องรอบคอบระมัดระวังอย่างไร นอกจากนี้สำหรับผู้มีโอกาสได้เรียนทวิภาคี จะออกไปฝึกงานในสถานประกอบการจริงเป็นระยะเวลา 1 ปี ทำให้ได้รับประสบการณ์ เพิ่มเติมที่นอกเหนือจากตำราและสิ่งที่ครูสอน ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ตอนที่ตนเรียนต่อปริญญาตรี ได้มีโอกาสเรียนร่วมกับผู้เรียนสายสามัญที่จบ ม.6 ในชั้นเดียวกัน ทำให้เรารู้ว่าผู้เรียนอาชีวศึกษาจะได้เปรียบในทักษะปฏิบัติ เช่น การพิมพ์ดีด การใช้คอมพิวเตอร์ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่าเราอ่อนคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ” ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลายท่านก็ให้ข้อมูลตรงกันหลังจากทำงานแล้วว่าทักษะที่พวกเรียนอาชีวศึกษาต้องเพิ่มเติมคือภาษาอังกฤษ

ทำงานพิเศษระหว่างเรียน : ผู้ให้ข้อมูล 7 คน ซึ่งเป็นส่วนใหญ่มีประสบการณ์ทำงานพิเศษระหว่างเรียนเพื่อจะช่วยเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวหรือเพื่อต้องการรายได้ไว้ใช้จ่ายซื้อของส่วนตัว ซึ่งบางท่านก็นำอาชีพเสริมในวัยเรียนมาเป็นส่วนหนึ่งในการทำงานในปัจจุบันด้วย โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในสมัยนั้นก็จะสามารถรับลงโปรแกรม ซ่อมคอมพิวเตอร์ รับพิมพ์งาน ฯลฯ มีรายได้ต่อเดือนไม่ต่ำกว่า 4,000 บาท บางเดือนถึง 10,000 บาท หรือบางคนมีความสามารถซ่อมรถยนต์ ซ่อมหรือติดตั้งเครื่องใช้ไฟฟ้า เดินสายไฟในบ้าน ซึ่งก็มีรายได้เป็นค่าขนมหรือค่าเล่าเรียนในบางส่วนอีกด้วย เหตุผลในการทำงานพิเศษบางคนนอกจากจะต้องการรายได้เพิ่มแล้วยังได้รับการติดต่อหรือชักนำจากอาจารย์ให้ไปช่วยงานพิเศษซึ่งอาจารย์รับมาทำอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้ทำให้ผู้เรียนมีความสนิทสนมกับอาจารย์มากขึ้น และเกิดความมั่นใจในตนเองและการทำงานมากขึ้น

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

เหตุการณ์หรือความเสี่ยงที่จะไม่สำเร็จการศึกษา : ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ตอบว่าขณะเรียนไม่มีความเสี่ยงใด ๆ ที่จะทำให้ไม่จบการศึกษา เพราะเพื่อนเกือบทั้งหมดจบพร้อมกัน แต่สำหรับบางคนตอบจากประสบการณ์ตนเองหรือเพื่อนที่จบช้าหรือต้องออกกลางคัน กล่าวว่า อาจมีความเสี่ยงอยู่บ้างในกรณีที่นักศึกษาชายมักชอบโดดเรียน เกเร และมีปัญหาทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่เรียนบัญชี กล่าวว่า สำหรับตนความท้อถอยขณะเรียนคือการได้เกรดเฉลี่ยน้อย เนื่องจากในระดับ ปวส. เลือกเรียนสาขาบัญชี ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองไม่ถนัด เพื่อนบางคนถึงกับต้องลาออกไปก่อน ดังนั้นเมื่อจะเรียนต่อปริญญาตรีตนเองจึงเปลี่ยนไปเลือกเรียนสาขาการจัดการแทนบัญชี เพราะมีประสบการณ์ไม่ดีกับการเรียนบัญชีในระดับ ปวส.

ความคาดหวังก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา : ความคาดหวังหลังเรียนจบแบ่งเป็น 3 เส้นทาง กล่าวคือ เส้นทางแรกสำหรับคนส่วนใหญ่จะนิยมและคาดหวังจะให้ตนเองเรียนต่อจนจบปริญญาตรี ถึงแม้ว่าตอนนี้จะยังไม่มีเงินเรียนก็ตาม แต่ก็คาดหวังว่ายังจะอยากเรียนพร้อมทำงานไปด้วย ส่วนบางคนที่พอมีเงินก็คาดว่าจะเรียนรวดเดียวให้จบ เพราะคาดหวังว่าการจบปริญญาตรีน่าจะทำให้ตนเองมีโอกาสหางานทำหรือมีตำแหน่งที่สูงขึ้น รวมถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นด้วย เส้นทางที่สองสำหรับคนที่มีความพร้อมรู้ตัวเองว่าจะประกอบอาชีพอะไรล่วงหน้าก็จะเตรียมวางแผนทำในสิ่งที่ตนอยากทำก่อนจบ เช่น บางคนต้องไปเป็นอาจารย์ก็จะตั้งใจเรียนเก็บเกี่ยวประสบการณ์ไว้สอนลูกศิษย์ ส่วนบางคนที่ทำงานเสริมอยู่แล้วก็อยากจะจบไปทำงานนั้นอย่างเต็มตัวเป็นอาชีพหลัก และเส้นทางที่สาม คือ ต้องการมีงานทำในบริษัทที่มั่นคงมีรายได้พอสมควรไม่น่าต่ำกว่า 15,000 บาท (เมื่อสำเร็จปริญญาตรี)

สิ่งที่ต้องการแก้ไขในวัยเรียน : คำถามดังกล่าวมีผลทางจิตวิทยา ถึงแม้ว่าผู้ตอบจะทราบว่าไม่มีอะไรจะย้อนกลับไปแก้ไขในอดีตได้ก็ตาม แต่ทำให้เราทราบว่า ในอดีตมีสิ่งใดบ้างที่ตนเองเคยทำผิดพลาดและปัจจุบันรู้และตระหนักดีว่าควรจะปรับปรุงหรือแก้ไขอย่างไรเพื่อเป็นแนวทางที่ดีกว่านี้ในอนาคต ซึ่งทำให้เราทราบความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นสองกลุ่ม โดยกลุ่มแรกมีจำนวน 4 คน คิดว่าในช่วงวัยเรียนไม่มีสิ่งใดที่ต้องแก้ไข เพราะในช่วงวัยเรียนตอนนั้นตนเองมีความสุขที่ได้เรียนอาชีวศึกษาและได้ทำงานในสายงานดังกล่าวในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มที่สองอีกจำนวน 6 คน ตอบคล้ายกันว่าต้องการแก้ไขอดีตของตนเอง โดยจะตั้งใจเรียน เอาใจใส่เรื่องการเรียนมากกว่านี้ เป็นต้นเหตุทำให้เรียนไม่เข้าใจ เกรดเฉลี่ยน้อย บางครั้งก็ชอบโดดเรียนไปกับเพื่อน เกเรไม่เชื่อฟังคำสอนครู จึงคิดว่าถ้าย้อนกลับไปได้จะไม่ทำสิ่งเหล่านี้

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

4. คุณภาพชีวิตการทำงาน ตามแนวคิด Walton (1975 อ้างใน ผจญ เฉลิมสาร, 2552)

1. ค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเพียงพอตามมาตรฐานที่สังคมกำหนด

ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวทุกคนจะได้รับค่าตอบแทนในการดำเนินกิจการสูงมากเป็นที่น่าพอใจ สามารถมีเงินเก็บออมไว้ในการลงทุนขยายกิจการต่อไป และบางส่วนสามารถกู้หรือสร้างบ้านในราคาหลายล้านได้ บางคนถือว่าเป็นคนมีฐานะดีในชุมชน

☐ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบราชการ และเพิ่มสูงขึ้นตามอายุราชการ ดังนั้นในช่วงแรกของการทำงานโดยเฉพาะพวกที่จบด้วยวุฒิ ปวส. เงินเดือนก็ไม่มากเหมือนเอกชน จึงต้องประหยัด รายได้ไม่พอรายจ่าย ชีวิตค่อนข้างลำบาก ใช้หลักการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พยายามหางานและรายได้เสริมนอกเวลางาน เนื่องจากมีเวลาว่างพอสมควร

☐ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนได้รับค่าตอบแทนรายเดือน โบนัส ค่าทำงานนอกเวลาเป็นที่น่าพอใจ แต่ก็แค่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้ไม่มีเงินเก็บออมมากนัก ดังนั้นถ้าคนที่คิดจะเรียนต่อก็จะต้องยอมเหนื่อยทำงานล่วงเวลามากขึ้น เพื่อสะสมเงินออมไว้เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อเรียนต่อปริญญาตรี

2.สถานที่ทำงานปลอดภัยและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

☐ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวบางคนก็ดำเนินกิจการเสี่ยงต่อภาวะสุขภาพของตนเอง เช่น เปิดร้านถ่ายเอกสาร และผลิตเครื่องเสียง ซึ่งเสี่ยงต่อภาวะมลพิษทางอากาศและมลพิษทางเสียง ผู้ให้ข้อมูลทราบและตระหนักต่อความเสี่ยงของตนเองในการดำเนินธุรกิจ จึงพยายามจะหาวิธีป้องกันตนเองหรือเลี่ยงการสัมผัสโดยตรง แต่ก็ไม่ทราบว่าในอนาคตจะเปิดผลกระทบต่อสุขภาพระยะยาวหรือไม่ จึงเลือกทำประกันชีวิตเพื่อป้องกันความเสี่ยงในอนาคต ขณะที่บางคนสามารถจัดการความเสี่ยงในการดำเนินกิจการได้เกือบหมดโดยใช้เทคโนโลยี เช่น ฟาร์มสุกร ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการเลี้ยงสัตว์แบบอัตโนมัติลดการติดเชื้อโรคสู่คน และคนสู่สัตว์รวมถึงระบบการจัดการให้อาหารที่ปลอดภัย ซึ่งตนเองประเมินว่าไม่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพและธุรกิจ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

□ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการทั้งหมดคิดว่าอาชีพตนไม่มีความเสี่ยงในการทำงานหรือไม่มีความเสี่ยงต่อความมั่นคงในการทำงาน สถานที่ทำงานมีสภาพแวดล้อมดี น่าอยู่และน่าทำงานอย่างยิ่ง แต่บางรายอาจจะมีความเสี่ยงต่อชีวิตในงานที่ต้องเดินทางไปต่างจังหวัดและนอกสถานที่เป็นประจำ

□ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนนั้นมีการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานดี อากาศถ่ายเท และเป็นสัดส่วนน่าทำงาน ผู้ที่ทำงานธุรการในห้องทำงานจึงไม่มีความเสี่ยง แต่สำหรับผู้ที่ทำงานในฝ่ายผลิตอยู่กับเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิด จะต้องมีการตรวจสอบ และระมัดระวังอย่างสม่ำเสมอ แต่ที่ผ่านมายังไม่เคยผิดพลาดประการใด

3.บุคคลมีโอกาสพัฒนาความสามารถตนอย่างเต็มที่ได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนตลอดจนทักษะใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อองค์กร

□ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวทุกคนไม่มีใครหยุดอยู่กับที่ล้วนแล้วแต่ขวนขวายหาความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ธุรกิจของตนจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ไปดูงานหรืออบรมและคอยปรึกษาผู้รู้ชี้แนะทางวิชาการและแนวทางการทำธุรกิจจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และมีบางคนตัดสินใจไปเรียนต่อปริญญาโทเพื่อเพิ่มประสบการณ์ชีวิต ความรู้ มุมมองและเครือข่ายธุรกิจ

□ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการทั้งหมดจะได้รับการพัฒนาตนเองจากการอบรม สัมมนาและดูงานทั้งภายในและนอกประเทศในบางโอกาสที่เหมาะสม ตามภาระหน้าที่หรือตำแหน่งตนเองเป็นประจำหรือตามแผนของหน่วยงาน และยังมีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ยังไม่พอใจในตำแหน่งงานเนื่องจากบรรจุด้วยวุฒิ ปวส. มีรายได้ไม่พอใช้จ่าย ถ้าเรียนจบปริญญาตรีอาจเปลี่ยนไปทำงานบริษัทเอกชน แต่ยังกังวลเรื่องสวัสดิการรักษาพยาบาลที่ดีของหน่วยงาน

□ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนจะได้รับการอบรม พาไปดูงานทุกปี และบริษัทไม่ได้กีดกันสำหรับพนักงานที่ต้องการเรียนต่อปริญญาตรีในวันเสาร์และอาทิตย์ อีกทั้งยังสนับสนุนให้พนักงานเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานหลังเรียนจบ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

4. ความก้าวหน้าและมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง และมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน

□ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวจะเน้นขยายกิจการ เปิดสาขาใหม่เพิ่ม ย้ายร้านของตนเองในทำเลที่มีที่จอดรถให้กับลูกค้า ติดต่อหาเครือข่ายร่วมลงทุน รวมทั้งลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่หรือพลังงานทางเลือกในธุรกิจ เช่น ใช้ไบโอแก๊สในฟาร์มสุกร เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือลดต้นทุนเป้าหมายคือทำอย่างไรให้รายได้เพิ่มขึ้น การบริการที่ดีกว่าคู่แข่ง โดยสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีในการดูแล เพื่อไม่ให้ตนเองต้องเหนื่อยเพิ่มขึ้น เช่น ใช้โปรแกรมทางบัญชีในการรับจ่ายเงินและป้องกันเงินรั่วไหล นอกจากนี้เจ้าของธุรกิจพยายามศึกษาวิธีบริหารงานจากผู้ที่ประสบความสำเร็จ เช่น คุณตัน ภาสกร เป็นต้น

□ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการ สำหรับข้าราชการมีความมั่นคงแต่อาจจะไม่มีความก้าวหน้าเท่าที่ควร ยกเว้นในสายงานวิชาการจะต้องมีการศึกษาและความสามารถที่ชัดเจนก็สามารถเติบโตมีตำแหน่งวิชาการได้ แต่ถ้าบางหน่วยงานที่มียศตำแหน่งแสดงถึงการเจริญก้าวหน้าที่สูงขึ้นจะต้องสอบแข่งขันในอัตราสูงมาก ดังนั้นการที่จะเติบโตในแวดวงราชการนั้นมีหลายองค์ประกอบทั้งการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา แต่ก็ยังดีกว่าพนักงานราชการที่ต้องต่อสัญญาทุก 4 ปี ทำให้รู้สึกว่าไม่มั่นคงในอาชีพ อีกทั้งไม่มีความก้าวหน้า ไม่มีการเลื่อนตำแหน่ง ปัจจุบันใช้บัตรประกันสุขภาพและมีบ่อยครั้งที่คิดจะเปลี่ยนงาน

□ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนกลับมีมุมมองที่แตกต่างจากผู้ที่ทำงานในราชการ ทั้งสองคนมองว่าในบริษัทที่ตนทำงานอยู่มีความมั่นคงและยังมีโอกาสได้เติบโตในสายอาชีพได้อีก และยังไม่คิดจะเปลี่ยนงาน

5. ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ากับองค์กรหรือสังคม

□ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวทุกคนตอบแทนคืนแก่สังคมด้วยการบริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์ในโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น ทุนการศึกษาแก่รุ่นน้อง ทำบุญร่วมกับวัด ร่วมบริจาคเงินให้กับสถาบันการศึกษาที่ตนเรียน อีกทั้งเป็นวิทยากรสร้างแรงบันดาลใจแก่นักเรียน นักศึกษาในการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จในอนาคต และรับนักศึกษาฝึกงานในสถานประกอบการทุกปี

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

□ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการมีความภูมิใจในตนเองว่าได้มีส่วนช่วยเหลือประชาชนให้มีความสุข เช่น ใช้ความรู้ในการวางระบบคอมพิวเตอร์ให้กับชุมชน ร่วมโครงการกับหน่วยงานช่วยบรรเทาทุกข์แก่เด็กและคนพิการ ถ่ายทอดความรู้ที่ได้เรียนมาแก่ประชาชนและรับใช้สถาบันการศึกษาที่ตนเองจบมา นอกจากนี้บางคนหลังเลิกงานยังได้เป็นอาสาสมัครกู้ภัยอีก

□ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนอาจจะมีโอกาสน้อยกว่าในการทำงานสาธารณประโยชน์ ส่วนใหญ่จะร่วมกิจกรรมกับบริษัทปฏิบัติงานในชุมชน แต่ก็มีปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองที่ดีในการไปเลือกตั้งทุกครั้ง

6. ข้อบังคับกฎระเบียบการปฏิบัติงาน เคารพต่อปัจเจกบุคคล และให้รางวัลอย่างยุติธรรม

□ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวส่วนใหญ่มีลูกจ้างเพียงไม่กี่คน โดยตนเองเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบขึ้นมาแบบไม่ตึงไม่หย่อนเกินไป ลูกน้องสามารถลาหยุดได้บ้าง สำหรับฟาร์มสุกรและบริษัทผลิต/ขายเครื่องเสียงมีการทำประกันสุขภาพรายปีให้แก่ลูกจ้าง ขณะที่ธุรกิจอื่นไม่มี และมีการกำหนดวันและเวลาทำงานแบบยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้บ้างกรณีมีความจำเป็นแต่ต้องบอกล่วงหน้า และในโอกาสหรือเทศกาลสำคัญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ ก็อนุญาตให้ลูกจ้างลากลับบ้านได้หลายวัน มีการให้รางวัลเป็นเงินพิเศษในเทศกาลสำคัญและพาไปเที่ยวนอกสถานที่เป็นบางครั้ง

□ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการมีความพอใจและมีความสุข ยอมรับได้กับกฎระเบียบทางราชการและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มีความพอใจในการประเมินผลงานว่ามีความยุติธรรมดีแล้ว ถ้าผลการประเมินผ่านแปดสิบเปอร์เซ็นต์จะได้ปรับเงินเดือนปีละหกร้อยบาท

□ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนมีความพอใจในกฎระเบียบและสวัสดิการของบริษัท มีวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ถ้ามาทำงานจะได้เบี้ยขยัน มีเวลาเข้างานที่แน่นอน และใช้เกณฑ์การประเมินขั้นเงินเดือนที่ยอมรับได้มีกฎเกณฑ์และหลักฐานเชิงประจักษ์

7. ความสมดุลในการใช้ชีวิตการทำงานและชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น ครอบครัว ตนเอง และสังคม

□ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวมูลค่าหลายล้านบาทจะใช้ชีวิตสมดุลระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิตครอบครัวมากกว่าผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวแบบขนาดเล็กจะต้องดูแลควบคุมการทำงานของลูกจ้างอย่างใกล้ชิด จึงไม่

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

ค่อยมีเวลาพักผ่อนไปท่องเที่ยวหรือสังสรรค์กับครอบครัว ส่วนถ้าจะพบปะเพื่อนก็ต้องรอเวลาหลังเลิกงาน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคนมีความภาคภูมิใจในธุรกิจที่ตนสร้างมาด้วยน้ำพักน้ำแรง จึงได้นำข้อดีข้อด้อยจากการทำงานเผยแพร่เป็นวิทยาทานให้กับนักเรียนและนักศึกษาที่สนใจ

☐ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการมีเวลาว่างมากกว่าอาชีพอื่น มีการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมกับผู้อื่น และสามารถหาเวลาออกกำลังกายได้อย่างสม่ำเสมอ มีเวลาหลังเลิกงานหรือเสาร์อาทิตย์ในการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนและให้เวลาในการทำกิจกรรมกับครอบครัวอย่างเต็มที่โดยเฉพาะในวันหยุดและเทศกาลสำคัญ ใช้ชีวิตสมดุลมากกว่าอาชีพอื่น

☐ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนมีเวลาในช่วงวันหยุดหรือเทศกาลสำคัญพักผ่อนกับครอบครัวหรือบางครั้งบริษัทก็พาพนักงานบริษัทพร้อมครอบครัวท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ และสำหรับคนไม่มีครอบครัวก็ยังมีเวลาสังสรรค์กับเพื่อนหลังเลิกงาน หรือเสาร์อาทิตย์ถ้าไม่ทำงานนอกเวลา

8. กิจกรรมของหน่วยงานมีความสำคัญต่อการรับผิดชอบต่อสังคม

☐ ผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวมีความภูมิใจในธุรกิจตนเองที่ได้มีบทบาทให้ความสุขหรือให้บริการสินค้าแก่ชุมชนด้วยราคายุติธรรม คุณภาพดี ปลอดภัย และถูกสุขลักษณะ และบางครั้งในโอกาสสำคัญก็นำผลผลิตของกิจการไปบริจาค ทำบุญ หรือร่วมให้บริการโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแก่สาธารณชน

☐ ผู้ที่รับราชการหรือพนักงานราชการมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือจิตอาสาของหน่วยงานสม่ำเสมอ ซึ่งหน่วยงานมีบทบาทหรือภารกิจสำคัญที่ตนเองรู้สึกภูมิใจเสมอมา

☐ ผู้ที่ทำงานบริษัทเอกชนเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทในการสอนงานเป็นสถานที่ฝึกงานเพิ่มพูนทักษะแก่นักศึกษา และมีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพและรับซื้อผลิตภัณฑ์จากชุมชนและเป็นแหล่งงานแหล่งรายได้ในการจ่ายภาษีคืนให้แก่ชุมชน

9. ข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอแนะความคิดเห็นในการเตรียมความพร้อมให้แก่น้อง ๆ ในการเรียนสายอาชีวศึกษาและการเตรียมตัวเข้าสู่ตลาดแรงงาน กล่าวคือ ผู้เรียนต้องมีความตั้งใจและมีความชอบในวิชาชีพ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

เพราะการเรียนสายอาชีวศึกษาเป็นการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งสามารถปฏิบัติได้จริง จึงควรเลือกสาขาวิชาที่ตนเองชอบ แต่ถ้าเรียนแล้วไม่ถนัดก็สามารถเปลี่ยนสาขาได้ง่ายกว่าเรียนปริญญาตรี และในการเรียนต่อจาก ปวช. – ปวส. ควรเลือกสาขาเดียวกันเพื่อจะได้มีทักษะที่เชี่ยวชาญที่แท้จริง ยิ่งผู้เรียนมีความชำนาญหรือประสบการณ์ในสาขาที่เรียนอย่างลึกซึ้ง ยิ่งเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานรวมถึงได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าคนที่มีทักษะทั่วไป อีกทั้งผู้เรียนจำเป็นต้องฝึกทักษะทั้งฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาอังกฤษและภาษาจีน และควรเรียนในหลักสูตรทวีภาคีซึ่งจะมีโอกาสดีกว่าแค่ไปฝึกงานในระยะเวลาสั้น ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้เรียนสายอาชีวศึกษาในระดับ ปวช.-ปวส. หรือบางท่านอาจจะศึกษาต่อปริญญาตรีทันทีหรือเลือกที่จะทำงานและเรียนไปด้วยในภายหลังนั้นสามารถประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานแบ่งตามกลุ่มอาชีพ 3 กลุ่มของผู้ให้ข้อมล คือ อาชีพธุรกิจส่วนตัว อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ และอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน โดยพบว่ากลุ่มอาชีพธุรกิจส่วนตัวค่อนข้างมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่ากลุ่มอาชีพอื่นในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะมีลักษณะโดดเด่นในด้านค่าตอบแทนในการทำงานค่อนข้างสูงมาก การพัฒนาความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่และใช้เทคโนโลยีและทักษะใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงาน มีความก้าวหน้าในสายงานหรืออนาคตโดยมีการวางแผนชัดเจนกว่าอาชีพอื่น ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเป็นที่ยอมรับกับสังคมโดยเฉพาะถ้าสามารถสร้างธุรกิจได้ด้วยตนเองจากฐานะยากจน จึงพยายามจะตอบแทนสังคมมากกว่าอาชีพอื่น เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในการทำงานเอง ไม่มีใครบังคับแต่ต้องมีกฎกติกาในการทำงานอย่างมีวินัย แต่อาจจะใช้ชีวิตสมดุลไม่ดีพอเท่ากับข้าราชการ เนื่องจากเป็นเจ้าของกิจการที่ทำงานเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลักจึงต้องทำงานหนักใช้เวลาที่มีอย่างคุ้มค่า ส่วนอาชีพข้าราชการหรือพนักงานราชการซึ่งรายได้มากน้อยตามตำแหน่งหน้าที่ ระดับการศึกษา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์และคณะ (2540) ที่ระบุว่าคุณภาพชีวิตข้าราชการขึ้นอยู่กับตำแหน่งเป็นสำคัญ โดยบางตำแหน่งในหน่วยงานอาจจะไม่ได้มีความก้าวหน้า ให้ความสำคัญกับวุฒิการศึกษามากกว่าความสามารถในการทำงานไม่ต้องใช้ความสามารถแข่งขัน ใช้การประเมินความดีความชอบจากผู้บังคับบัญชา ดังนั้นคุณภาพชีวิตจะดีหรือไม่ดีก็ยังคงเกี่ยวข้องกับผู้บังคับบัญชาด้วย และสำหรับพนักงานบริษัทเอกชนก็สอดคล้องกับผลการศึกษาของชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และคณะ (2551) ที่พนักงานบริษัทในโรงงานอุตสาหกรรมทำงานล่วงเวลาเพื่อหารายได้เพิ่มเติมและพอใจกับ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

สวัสดิการที่ตนเองได้รับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น วุฒิการศึกษาไม่สำคัญเท่าความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน ที่ใช้ในการประเมินค่าจ้างหรือค่าตอบแทน แต่โดยภาพรวมถ้าเราประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้เรียนอาชีวศึกษาจากความพึงพอใจในงานที่ตนเองทำก็นับว่าอยู่ในระดับมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สรุป

การศึกษามิติเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการตัดสินใจเรียน ชีวิตระหว่างเรียน และคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้เรียนสายอาชีวศึกษา เพื่อทราบข้อมูลเชิงลึกในการประเมินความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตการทำงานในภาพรวมของผู้เรียนอาชีวศึกษา พบว่า ก่อนเลือกเรียนอาชีวศึกษาต้องทราบว่าต้องการหรือชอบเรียนสาขาใดและมีความตั้งใจจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับ 3 แรง คือ แรงบันดาลใจของผู้เรียนสำคัญที่สุด รองลงมาคือ แรงสนับสนุนจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง และแรงชักจูงจากเพื่อนในชั้นเรียน ซึ่งมั่นใจว่าจบแน่นอน มีความเสี่ยงต่ำที่จะไม่สำเร็จการศึกษาถ้ามีพฤติกรรมดีและเลือกเรียนในสาขาวิชาที่ตนเองชอบและถนัด ลักษณะการเรียนอาชีวศึกษานั้นเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจึงเป็นจุดแข็งในการทำงานได้ทันที แต่มีจุดอ่อนทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ โดยครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างอาชีพและสร้างงาน ระหว่างเรียนสามารถหางาน ทำและมีรายได้เป็นเงินจำนวนไม่น้อย เนื่องจากระหว่างเรียนได้ฝึกฝนวิชาชีพก่อนปฏิบัติงานจริง ทำให้ชีวิตวัยเรียนมีความสุข ผูกพันกับเพื่อนและครูอย่างสนิทสนม แต่อาจจะโดดเรียนหรือมีปัญหาทะเลาะวิวาทบ้างหรือไม่เอาใจใส่ในการเรียนเท่าที่ควร แต่ก็สามารถเรียนจบได้โดยคาดหวังว่าจะมีงานทำทันทีหลังเรียนจบทันที ยกเว้นสำหรับบางคนที่ครอบครัวมีฐานะพอสมควรจึงเรียนต่อปริญญาตรีให้จบรวดเดียว และหลังจากจบทำงานนั้นผู้เรียนอาชีวศึกษามีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพึงพอใจในงานที่ตนเองทำ กล่าวคือ 1) ผู้เรียนอาชีวศึกษาได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมในระดับที่เหมาะสมและมีความพึงพอใจในค่าตอบแทนดังกล่าว 2) สถานที่ทำงานปลอดภัยไม่มีความเสี่ยงและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ 3) มีโอกาสในการพัฒนาความสามารถของตนเองในระดับที่แตกต่างกันตามกลุ่มอาชีพ โดยกลุ่มอาชีพที่พัฒนาตนเองมากที่สุดคือผู้ที่มีธุรกิจส่วนตัวจะต้องแสวงหาความรู้ ความทันสมัยในเทคโนโลยี และพัฒนาการจัดการธุรกิจตลอดเวลา 4) ผู้เรียนอาชีวศึกษาส่วนใหญ่ถ้าทำงานเป็นลูกจ้างหรือรับราชการแล้วไม่เรียนต่อปริญญาตรีก็จะมีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงานน้อยกว่าผู้จบปริญญาตรี เหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้เรียนอาชีวศึกษาต้องพยายามเรียนให้จบปริญญาตรีในที่สุดซึ่งจะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของแต่ละคน 5) ผู้เรียนอาชีวศึกษาที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ มีความภูมิใจ

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

ในตนเองและมีโอกาสทำงานให้กับชุมชนและสังคม 6) ผู้เรียนอาชีวศึกษาสามารถปฏิบัติงานภายใต้กฎระเบียบของหน่วยงานได้เป็นอย่างดีและยอมรับในการประเมินผลงานที่มีเกณฑ์ชัดเจนโดยเฉพาะในองค์กรเอกชนค่อนข้างตรงไปตรงอย่างยุติธรรมมามากกว่าหน่วยงานราชการ 7) ผู้เรียนอาชีวศึกษาใช้ชีวิตในการทำงานและชีวิตด้านต่าง ๆ ค่อนข้างสมดุล และ 8) กิจกรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ล้วนมีบทบาทและความสำคัญกับชุมชนแตกต่างกัน แต่อย่างน้อยทั้งภาครัฐและเอกชนก็พยายามมีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนที่ตนเองอยู่เหมือนกัน และสำหรับโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพนั้นเริ่มต้นจากความมุ่งมั่นและเพียรพยายามในวัยเรียน รู้ว่าตนเองอยากเรียนหรืออยากมีอาชีพอะไรจึงตัดสินใจเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งน่าจะเข้าถึงหนทางสู่อาชีพนั้นได้เร็วกว่าผู้เรียนสายสามัญ เพราะระหว่างทางมีโอกาสได้ปฏิบัติงานและเรียนรู้จากของจริง เมื่อเรียนจบจึงได้ทำงานในสิ่งที่ตนชอบและวางแผนไว้ก็จะยิ่งส่งผลให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีรายได้จำนวนมากหรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูง และเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ในที่สุด โดยเฉพาะบางคนที่มีกำลังทรัพย์จากครอบครัวเป็นแรงเสริมในการทำธุรกิจส่วนตัวก็จะสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จในอาชีพเร็วกว่าคนในวัยเดียวกัน

ดังนั้นสถาบันอาชีวศึกษาควรใช้ความพึงพอใจหรือความสุขในการทำงานของศิษย์เก่าในช่วงระยะเวลาหนึ่งหลังสำเร็จการศึกษาเป็นดัชนีประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบัน นอกเหนือจากดัชนีเชิงปริมาณเกี่ยวกับร้อยละของการมีงานทำ จะทำให้เกิดการพัฒนาแรงงานทักษะขั้นกลางทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสู่ตลาดแรงงาน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ผลตอบแทนการศึกษา คุณภาพชีวิตการทำงาน และนโยบายอาชีวศึกษาทางเลือกสำหรับครัวเรือนยากจน” ซึ่งได้รับทุน “อาจารย์รุ่นใหม่” จากการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities: RJSH
2019, Volume 1 Issue 1: 60-78
Research Article
Online ISSN: xxxx-xxxx

เอกสารอ้างอิง

ชื่นฤทัย กาญจนะจิตราและคณะ. (2551). *คุณภาพชีวิตคนทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ* นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ผจญ เฉลิมสาร. (2552). คุณภาพชีวิตการทำงาน. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 6 ก.ย. 2559 จาก www.m-society.go.th/document/article/article_3489.doc

ยงยุทธ แฉล้มวงษ์. (2557). *แรงงานไทยในบริบทใหม่ : การเรียนสายอาชีพเพื่อชาติ*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (บทความออนไลน์ www.tdri.or.th/tdri-insight/thai-labour-force สืบค้น 25 ก.ค. 2559)

สมชาย จันทร์ชาวนาและคณะ. (2555). *รายงานวิจัยแนวทางการส่งเสริมเพิ่มผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพตามเป้าหมายในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559)* สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กลุ่มนโยบายการศึกษาเพื่อการผลิตและพัฒนากำลังคน.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์และคณะ. (2540). *คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการพลเรือน*. เอกสารอัดสำเนา